

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

САМОЙЛЕНКО Оксана Полікарпівна

УДК 32-027.21(075.8)

**ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В.ЛИПИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ
ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник -

доктор політичних наук, професор
Бebик Валерій Михайлович,
Відкритий міжнародний університет розвитку
людини „Україна”,
проректор з інформаційно-аналітичної роботи.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Антонюк Олександр Васильович,
Національна музична академія імені
П.І.Чайковського, проректор;

кандидат політичних наук
Пояркова Тетяна Костянтинівна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка,
доцент кафедри соціально-економічних
та гуманітарних дисциплін

Захист відбудеться 24 квітня 2009 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 23 березня 2009 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.А.Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою переосмислення в сучасних суспільно-історичних умовах політологічної, ідейно-теоретичної та політико-культурної спадщини В'ячеслава Липинського - видатного українського політолога початку ХХ століття, який вважав себе „українцем польського походження” і був, як свідчить його писемна та діяльнісна спадщина, дійсно, патріотом і гарячим симпатиком української державності.

В.Липинський (1882 – 1931) - неординарний мислитель і політичний діяч - був одним з перших українських політологів, що мав класичну політологічну та філософську освіту та фундаментальні знання в галузі соціології, історії, етики, релігієзнавства, психології та права.

Це дало йому змогу комплексно дослідити проблему державотворення українського народу на початку ХХ ст., коли, начебто, „бездержавна”, але тисячолітня нація, вийшла із небуття і почала реалізацію мрії багатьох поколінь українців – побудови самостійної, суверенної держави.

Проте історичний досвід свідчить, що процеси розбудови національної держави потрібно розглядати в контексті дії ідейно-теоретичних та політико-культурних чинників суспільного життя.

Звернення до інтелектуальної спадщини В.Липинського дає можливість переконатися, що Україна дала світові політичного мислителя європейського рівня не тільки за формальними ознаками (елітарне походження та освіта), а,

насамперед, за глибиною осмислення політичних процесів і мотиваційних джерел українського державотворчого руху.

Окреслена тема ґрунтується на вивченні та аналізі проблеми державності у світовій політичній думці, оскільки потребує фундаментальної основи, що визначає закономірності та процедури налагодження роботи механізмів державного управління та місцевого самоврядування.

Не викликає сумнівів також і необхідність ідейно-теоретичного та політико-культурного обґрунтування функціонування політичних режимів, дослідження зв'язків між історико-політичними традиціями, морально-етичними та релігійно-філософськими настановами суспільної свідомості та ментальністю народу, що складає більшість на території, яка стає осередком для побудови власної державності.

У цьому зв'язку проблеми сучасного українського державотворення, досліджені через призму ідейно-теоретичної та політико-культурної спадщини В.Липинського, науково-прогностичний потенціал якої свідчить про актуальність вибору теми дослідження та її цінність для становлення політичної культури та політичної свідомості сучасного українського суспільства, „озброєння” його новими аспектами розуміння української національної ідеї та ідеології.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах планової теми кафедри політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова “Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії”, науковий напрям “Дослідження проблем гуманітарних наук”, що входить до Тематичного плану НДР (ініціативна тематика), який затверджений Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №5 від 22 грудня 2006 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення й аналіз ідейно-теоретичної та політико-культурної спадщини В.Липинського, визначення її впливу на формування національної політичної культури та ідеології в Україні, становлення сучасної політичної еліти та державності.

Відповідно до поставленої мети було сформульовано **завдання** дисертаційного дослідження:

- узагальнити основні ідейно-теоретичні та політико-культурні підходи до проблеми державності у світовій та національній політичній думці і визначити зміст поглядів В.Липинського на проблему української державності в контексті античної та сучасної політичної думки;
- проаналізувати погляди В.Липинського на морально-етичні та релігійно-філософські аспекти функціонування влади, спираючись на теорію політичної еліти мислителя та його ідеї щодо ролі аристократії у формуванні та становленні держави;
- виокремити і проаналізувати витoki, джерела та мотиваційні чинники суспільно-політичної та дипломатичної діяльності В.Липинського в умовах спроби відтворення української державності на початку ХХ ст.;

- визначити вплив ідейно-теоретичної та політико-культурної діяльності В.Липинського на практичну політику українського суспільства початку ХХ ст., і, зокрема, на формування та становлення українського монархічного руху;
 - дослідити особливості ідейно-політичної та політико-культурної концепції В.Липинського в контексті формування та еволюції політичної культури та політичної свідомості сучасного українського суспільства.

Об'єкт дослідження – ідейно-теоретична та політико-культурологічна спадщина В.Липинського.

Предмет дослідження – особливості впливу ідейно-теоретичних та політико-культурологічних розробок В.Липинського на процеси формування та становлення сучасної політичної культури і політичної свідомості українського суспільства.

Методи дослідження. Науково-методологічною основою дослідження є комплексне використання наступних методів: загальнологічних - аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, теоретичних - системного, структурного, політико-культурного, мислительного експерименту та гіпотетичного переходу від абстрактності до конкретності, порівняльно-історичних - історичного опису, конкретного аналізу, порівняння, періодизації, хронології, історико-біографічного методу, емпіричних - соціально-психологічного, соціологічного анкетного дослідження та анкетного експертного опитування.

Зокрема, науково-методологічною особливістю даного дослідження є здійснення порівняльного аналізу мислительної парадигми ідейно-теоретичної та політико-культурологічної концепції націєтворення і державного будівництва В.Липинського (на основі використання групи загально-логічних, теоретичних та порівняльно-історичних методів) з реальним станом суспільної свідомості та політичної культури сучасного українського суспільства (на основі використання групи емпіричних методів з вивчення масової політичної свідомості та політичної культури).

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційному дослідженні визначено наступні положення, що мають ознаки наукової новизни і виносяться на захист:

- вперше комплексно поєднано політико-історичні, порівняльні та емпіричні методи в дослідженні витоків і джерел ідейно-теоретичної та політико-культурної спадщини В.Липинського та визначенні її впливу на формування сучасного стану суспільної свідомості;
- дістав подальшого розвитку аналіз ідейно-політичних та політико-культурних чинників процесу державотворення у світовій та національній політичній практиці з точки зору ефективності функціонування різних ідейно-політичних моделей побудови влади, у тому числі й монархічної моделі влади, якій віддавав перевагу В.Липинський;
- поглиблено дослідження внеску В.Липинського до скарбниці української політичної думки, формулювання ним власного бачення проблем функціонування національної політичної еліти в розбудові держави, морально-

етичних та релігійно-філософських аспектів здійснення влади у державі в контексті сучасних проблем державного будівництва в Україні;

- ґрунтовно проаналізовано ідейно-теоретичні, політико-культурологічні, історико-біографічні, етнокультурні витоки і джерела суспільно-політичної та політико-дипломатичної діяльності В.Липинського, які зумовили його послідовність у відстоюванні власних ідеалів і переконань;

- доведено, що ідеї В.Липинського щодо формування національної еліти та її ролі в процесах становлення сучасної української державності не втратили актуальності і донині, враховуючи характер еволюції політичної культури і політичної свідомості українського суспільства протягом останнього століття;

- здійснено комплексне емпіричне дослідження стану політичної культури і політичної свідомості сучасного українського суспільства в ідейно-ціннісному вимірі, результати якого відобразили особливості масової політичної свідомості та політичної культури і склали своєрідний рейтинг ідеологій, які можуть бути покладені в основу сучасного процесу державотворення.

Практичне значення одержаних результатів. Результати даного дисертаційного дослідження можуть бути використані при розробці спецкурсів з історії політичної думки, політології, соціології, політичної історії, державного управління, політичного лідерства, а також при плануванні та здійсненні міждисциплінарних досліджень в галузях конституційного права, теорії держави та права, етнодержавознавства, етносоціології та етнопсихології у вищих навчальних закладах, навчанні та підвищенні кваліфікації депутатів усіх ієрархічних рівнів і працівників органів державного управління та місцевого самоврядування.

Деякі аспекти науково-теоретичних положень, емпіричні матеріали й висновки дисертації можуть бути використані при формулюванні стратегії розбудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави, а також дослідженні політико-правових, історичних, соціальних та психологічних особливостей формування національної політичної еліти і політичної культури українського суспільства.

Особистий внесок здобувача. Формулювання та вирішення всього запланованого науково-дослідного комплексу завдань дисертаційного дослідження здійснено автором самостійно. За темою дисертаційного дослідження автором опубліковано 9 робіт, у тому числі 6 – одноосібно, 3 – у співавторстві. Особистий внесок у статтях, опублікованих у співавторстві, полягає в дослідженні ідейно-теоретичної та практичної спадщини В.Липинського, а також в дослідженні структури політичної свідомості сучасного українського суспільства, що складає 0,5 д.а.(загальний обсяг статей, опублікованих у співавторстві-1,3 д.а.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Результати дисертаційної роботи були представлені на наступних науково-практичних конференціях: Міжнародній конференції

„Europa bez granic: wyzwanie dla oswiaty wielokulturowej” (Республіка Польща, м. Рики, 2004); II Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття / Сьомі читання пам’яті В.Липинського” (Луцьк, 2004); V Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття / Десяті читання пам’яті В.Липинського” (Луцьк, 2007); VI Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття / Одинадцяті читання пам’яті В.Липинського” (Луцьк, 2008).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 9 наукових праць, з них 4 - у фахових виданнях з політичних наук, затверджених ВАК України, 4 - у тезах наукових конференцій.

Структура і обсяг дисертаційного дослідження. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 209 найменувань, з них 46 – іноземними мовами: російською, англійською, німецькою, французькою і польською. Загальний обсяг роботи складає 174 сторінки, з них 156 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, сутність постановки наукової проблеми, стан її дослідження, формулюється мета, завдання, об’єкт, предмет, методологічні засади дослідження, розкривається наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, ступінь та характер апробації.

У **першому розділі** – *„Теоретико-методологічна генеза проблем державності, політичних еліт, політичної культури та ідеології у світовій та вітчизняній політичній науці”* - досліджується держава та форми державного устрою, громадянське суспільство, партії, суспільно-політичні організації та рухи з точки зору політичного управління суспільством та оцінки ролі еліт в політичній думці світу, які були у фокусі уваги Аристотеля, Платона, індо-арійських та давньокитайських мислителів, Г.Гегеля, Т.Гоббса, Ш.Монтеск’є, Ж.Ж.Руссо, А.Токвілля, М.Вебера та ін.

В наш час згадана проблематика досліджувалася такими зарубіжними та вітчизняними вченими, як Х.Арендт, Р.Арон, В.Бабкін, Т.Боттомор, М.Дюверже, Ж.Блондель, І.Варзар, Є.Вятр, А.Грамши, Р.Давид, Д.Дорошенко, А.Кудряченко, Р.Лащенко, Р.Міхелс, Ч.Міллс, А.Мурадян, С.Рябов, В.Селіванов та ін.

Політична наука визначає, що найважливішим компонентом будь-якої політичної системи є держава, під якою розуміють основне знаряддя або спосіб організації публічної політичної влади у суспільстві. Держава, на думку

багатьох вчених (Г.Алмонд, С.Верба, В.Андрущенко, В.Бебик, А.Кудряченко, Ж.Бодуен, Т.Парсонс та ін.), є похідною від громадянського суспільства та суспільних відносин, котра має забезпечувати реалізацію законів, гарантувати права і свободи громадян та їх об'єднань. Переважна більшість вчених (Ж.Бодуен, В.Винниченко, Є.Вятр, Р.Давид, В.Даниленко, Ф.Рудич, С.Рябов, М.Крозьє та ін.) переконана, що основними ознаками держави є наявність державного апарату, права, власної території, населення та суверенітету.

Право часто ототожнюється з нормативно-правовими актами, проте усталеною є думка (Г.Гегель, Б.Ганцаж, В.Андрущенко, В.Бабкін, В.Селіванов, К.Гаджієв та ін.), що останні є лише формою реалізації права за умови існування демократичної, правової держави. Сутність держави розкривається через поняття суверенітету як формально-правової конструкції, залежної від міжнародних договорів та внутрішніх зв'язків і відносин, що обмежують державну владу (Х.Арендт, Ф.Рудич, С.Рябов, Ю.Шемшученко).

Основними формами державного правління є республіка і монархія, найпоширенішими є парламентська та президентська республіки і конституційна монархія. Проте політичні культури парламентської та президентської республіки є генетично спорідненими і демонструють тенденцію до наближення. Парламентська республіка, яка виникла у Франції в 70-ті роки XIX ст., концептуально будується на принципі рівноваги законодавчої, виконавчої та судової гілок влади (Г.Гегель, Т.Гоббс, Ш.Монтеск'є). Головою парламентської республіки є обраний парламентом президент з представницькими функціями. Реальну владу має уряд, котрий формується переважно двопалатним парламентом.

Президентську республіку очолює президент, обраний на загальних і прямих виборах чи колегією виборців. Уряд може очолювати як президент (США), так і прем'єр-міністр (Франція, Росія). Парламент здійснює законодавчу владу, контрольні функції і не може бути розпущений президентом. Президент може заблокувати прийняття закону через процедуру вето, яке може бути подолане конституційною більшістю.

Конституційна монархія існує у вигляді переважно парламентської монархії, де влада передається за принципом родинного успадкування. Законодавча влада належить парламенту (переважно двопалатному), а виконавча — уряду, який формується парламентом. Монархічна форма державного правління є досить поширеною і утримується в 34 країнах світу.

Форма державного устрою визначається адміністративно-територіальним устроєм та політико-правовими механізмами регулювання відносин між рівнями влади. Виокремлюють унітарну, федеративну (найбільш поширена) і конфедеративну (найменш поширена) форми державного устрою.

Однією з найважливіших характеристик політичної системи вважають політичний режим (систему правління), під яким розуміють сукупність методів діяльності державних органів та рівня політичних прав і свобод громадян, що визначають відносини суспільства, держави та особистості. Виокремлюють

демократичний і тоталітарний політичні режими. Демократичний політичний режим реалізується у формі правової держави.

Основні ідейно-теоретичні засади концепції правової держави сформулювали: Ш.Монтеск'є (концепція розподілу влади), Ж.Ж.Руссо (ідея народного суверенітету), І.Кант (концепція держави як об'єднання людей, які визнають і підкоряються правовим законам). Виокремлюють такі принципи правової держави: загальна зверхність правових законів; розподіл влади між її гілками; пріоритет прав і свобод людини; взаємна відповідальність держави та особистості на основі тез: а) громадянин може робити не заборонене законом; б) держава може робити дозволене законом; в) правосуддя ґрунтується на презумпції невинності. Правове соціальне суспільство характеризується утвердженням культури права та значно розширеними правами людини (антропологічний вимір держави і права).

Термін громадянського суспільства своєю появою зобов'язаний Аристотелю (*polis*), Цицерону (*societas civilis* - громадянське суспільство) та Г.Гегелю (концепція природного права), які ототожнювали поняття держави і суспільства. Зокрема, Г.Гегель вважав, що ідеальна держава, підтримуючи і контролюючи громадянське суспільство (при забезпеченні його свободи), спрямовує його на побудову високорозвиненого суспільства, яке зорганізоване політично. Розвинене громадянське суспільство вважають таким, в якому активно функціонують суспільні організації: політичні партії, громадські організації, об'єднання й рухи, конфесії і т. ін., які разом з окремими громадянами становлять структуру громадянського суспільства.

Політична еліта була предметом дослідження провідних мислителів людства: індо-арійські мислителі (ідея варн: брахмани, кшатрії, вайш'ї), Піфагор (ідея порядку), Геракліт (ідея аристократизму), Сократ (принцип справедливості), Платон (ідеальна держава), Р.Бекон (вчені-священики, воїни, землероби та ремісники) тощо.

Н.Макіавеллі продовжив ідейно-теоретичну лінію Демокрита, Платона і Аристотеля в обґрунтуванні необхідності служіння державі, ролі приватної власності та інтересу в суспільному житті, сформулював необхідність захисту їх з боку держави, виписав механізми дії влади та її еліти, вперше показав, що держава є організаційним стрижнем суспільства. Після нього чимало дослідників вивчали проблеми політичного управління суспільством та функціонування еліт (Т.Гоббс, Ш.Монтеск'є, І.Кант, Г.Гегель, Л.Фейєрбах, М.Вебер, К.Маркс, Ф.Енгельс, В.Ленін та ін.).

Еліти, на думку дослідників, мають реалізовувати наступні владні функції: формулювання завдань і спрямованості суспільного розвитку; формування громадської думки у вигляді продукування певних норм політичної поведінки та діяльності; ухвалення рішень про форми, методи і засоби управління; керування практичною політичною діяльністю. Теорія еліт (К.Прюїт, А.Стоун, В.Паретто, Г.Моска, О.Шпенглер, Ж.Сорель, Ж.Блондель, Т.Дай, Т.Боттомор, К.Мілл, В.Бабкін, В.Селиванов, О.Новакова, А.Пахарєв, Ф.Рудич та ін.) розглядає політичну владу як основну частину суспільних відносин.

Політична еліта розглядається як частина великої суспільної групи, котра усвідомлює свої специфічні інтереси, певним чином організована, диктує внаслідок цього способи та умови реалізації інтересів своєї групи (спільноти), обмежує коло людей, які реалізують функції управління суспільством, розвитком науки, освіти, культури, економіки тощо. Розрізняють політичну й правлячу еліту. Остання складається з представників законодавчої, виконавчої, судової та медійної влади.

У другому розділі - *„Ідейно-теоретичні та політико-культурні засади творення української державності в працях та державно-політичній діяльності В.Липинського”* - досліджуються праці засновника консервативної школи в українській політичній науці, політичним ідеалом якого була побудова незалежної України. Саме тому він негативно ставиться до соціалістичного курсу Центральної Ради та ідеї автономії України в складі федеративної Росії (хоча й демократичної).

В роботі зазначено, що у 1909 році у Києві відбувся таємний з'їзд громади українців польської культури, який ухвалив можливість підтримки українського національного руху і, зокрема, видання книг для українського населення. З метою реалізації цієї стратегії В.Липинський пише книгу "Шляхта на Україні і її участь в житті українського народу" (1909), яка стала патріотичним закликком до правобережної спольщеної шляхти відчутти своє „елітарне” призначення та історичний обов'язок перед українським народом. За нею В.Липинський видає монументальну працю „З Історії України" („Z dziejow Ukrainy”, 1912), в якій досліджує Козацьку Україну за гетьманування Б.Хмельницького і, по суті, започатковує державницьку школу в українській політичній науці.

Подальші праці В.Липинського „Україна на переломі 1657-1659 pp.” та „Релігія й Церква в історії України” стали прологом до його фундаментального твору „Листи до братів хліборобів”. А розвинені ці ідеї були в працях „Про національну аристократію та про три основні методи її організації: класократію, охлократію і демократію”, „Історичні студії та монографії. Том третій. Україна на переломі 1657 – 1659 „Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст.”

Ідея побудови Української держави найповніше відображена у книзі "Листи до братів-хліборобів". В цій праці він сформулював свою теорію класократичної трудової монархії, в рамках якої виокремив охлократичну, демократичну та класократичну системи суспільно-державного устрою.

В охлократичній системі (царська та радянська Росія, султанська Туреччина) активна меншість керує пасивною більшістю, котра ще не спромоглася витворити виразно виділених за способом своєї матеріальної продукції класів, міцно зв'язаних між собою в одну суспільну систему. Така нація складається з безформної маси-юрби (охлоса) та тих, що править нею силовими методами. Релігія тут використовується (якщо її зовсім не відкидають) тими, хто править, для своїх цілей.

Демократична система (США) характеризується як безпланово організоване суспільство, в якому функціонують політичні партії, що є конгломератом людей з різним способом життя і політичними прагненнями; рівновага між владою і свободою порушується на користь свободи. Домінують гроші, а тому управляють державою (ніби вибрані) багатії (плутократи). Мамона (гроші) в такій системі – це все: Бог, сила і розум, а релігія – байдужа цій системі. Свобода людини є лише компромісом між свободою та зиском. Для України, на думку В. Липинського, не підходить ні охлократія, ні демократія.

Класократична система - суспільство організоване в класи у професійному (не марксистському) розумінні (хліборобський клас, клас гірської промисловості, клас транспортників і т. ін.). Інтелігенція має відноситися теж до відповідного фахового класу (агроном - до хліборобського класу, інженер-гірник — до класу гірничої промисловості і т.д.). Лікарі, адвокати теж повинні мати свої класові (професійні) організації. А найчисельніший хліборобський клас має стати ядром української нації.

Всі класи на підставі загального, рівного, безпосереднього, таємного й пропорційного голосування мають обирати самоуправну Повітову Раду, Раду Земель і Державну Раду (парламент) на професійних засадах. Цих кращих людей професійних класів (від плуга, станка чи меча) він називає аристократами нації не в родовому значенні, а з точки зору їхніх духових, моральних та державно-творчих здібностей.

Його пропозиція - гетьманство як спадкова монархія, де вся влада має належати гетьманові, а свобода – народові, а логіка монархічного вибору - у неможливості побудови демократичного суспільства без проходження через етап монархічного правління. Релігія в такому суспільстві (не залежно від обряду) повинна відігравати важливу виховну роль.

В.Липинський наголошує, що народи, які мають провідну верству з виплеканим розумінням і прагненням державності, трапляється, попадають під володіння чужинців, але відновлюють свою державність після ослаблення ворожого тиску. І додає, що ніхто в Європі, зокрема сусіди, сильної і великої Української Держави не бажають.

В роботі підкреслено, що В.Липинський розробляє і надає великого значення ідеї територіального патріотизму, необхідності релігійної єдності, відродженню українського консерватизму, що підтверджено його думкою про те, що ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути. Критично ставлячись до націоналізму в етнічному розумінні останнього, він виокремлював націоналізм державотворчий (патріотизм) і державоруйнуючий (шовінізм).

Водночас він пише, що українцям в ті часи необхідно було формувати національну еліту в умовах, коли промисловість перебувала в руках російської, єврейської, французької буржуазії, адміністративні та державні посади, торгівля, земля – в руках поляків. Звідси й висновок, що еліта повинна формуватися на базі хліборобського класу з представників різних класів і

прошарків українського суспільства. Оцінюючи українську інтелігенцію, він підкреслював, що вона „індивідуально” не гірша від інших, але явно гіршими є методи і способи її національної організації і боротьби.

Як справедливо зазначав В.Потульницький, В.Липинський був першим, хто здійснив аналіз поняття політичної культури стосовно українського ґрунту – через дослідження політичної культури нації, класів, особистості, правлячої і підданської верстви.

В роботі відзначено, що державницький напрям, започаткований В.Липинським та його послідовниками, знайшов свій прояв в працях таких вчених як О.Андрієвський, Ю.Бачинський, І.Белебаха, І.Бичук, Л.Білас, А.Білоус, В.Бурдяк, К.Галушко, М.Горелов, Б.Ганцаж, С.Грабовський, М.Грушевського, Д.Дорошенко (псевдо - М.Забаревський), А.Жук, Р.Залуцький, А.Іщак, В.Карпенко, М.Козак, М.Кочубей, І.Крип’якевич, І.Куташев, Ф.Медвідь, М.Михальченко, І.Мірчук, А.Монтрезор, О.Назарук, Т.Осташко, А.Пахарев, О.Пріцак, Ю.Римаренко, М.Розумний, О.Салтовський, В.Старосольський, С.Сторожук, В.Смолій і О.Гуржій, Ю.Терещенко, В.Ткаченко, В.Туренко, В.Цибульській, О.Шморгун та ін.

У даному розділі також досліджено витoki та джерела ідейно-політичної діяльності вченого, який послідовно відстоював ідею української незалежності, відмовляючись бути як австрійським, так і російським емісаром, рішуче виступав проти участі українців у демократичному русі в Росії, оскільки російська революція приносить лише подальшу русифікацію українцям.

Суспільно-політична діяльність В.Липинського розпочалася в 1911 р. зі створення (за його ініціативою) Українського інформаційного комітету, який підготував низку видань про Україну іноземними мовами. Зокрема, В.Липинський пише брошуру „600-літня боротьба українського народу за політичне визволення” та готує проект створення Союзу визволення України, який мав боротися за незалежну українську державу. Протягом 1912-1913 років він та його колеги „молодоукраїнці” проводять активну інформаційно-політичну кампанію, використовуючи львівську газету „Діло” та часопис „Нова Буковина”.

Світову війну В.Липинський зустрів у лавах російської армії. Після Лютневої революції він брав участь в українізації військових частин на Полтавщині, став одним із засновників і автором програми Української демократично-хліборобської партії (1917р.), в якій наголошувалось на необхідності формування провідної верстви суспільства з державницькою свідомістю, співіснуванні орендної та приватновласницької форм землеволодіння, встановленні державного контролю за національним господарством і т. ін.

Показово, що УДХП, хоча й не поділяла соціально-політичної програми Центральної Ради, не пішла в опозицію і продовжувала підтримувати перший легітимний український парламент, хоча В.Липинський і констатував, що „весь перший період Центральної Ради у внутрішній політиці пройшов ... під гаслом

боротьби з самостійниками взагалі, і з самостійниками-несоціалістами зокрема”, що звужувало соціальне підґрунтя національно-визвольного руху.

За доби Гетьманату державницькі позиції В.Липинського отримали широке визнання у тогочасному політикумі, а його кандидатура, як свідчив Д.Дорошенко, постійно розглядалася на пост міністра закордонних справ. Але він ухилявся від цього, оскільки займався розробкою теоретичних підвалин українського державотворення, створенням концепції класократичної трудової монархії, яка протягом 1920-30-х років набула чимало прибічників серед української еміграції.

Аналізуючи поразку національно-визвольних змагань, В.Липинський однією з її головних причин вважав відсутність чіткої концепції побудови держави і брак єдності між провідниками. Він не вірив, що українська демократія може зконсолідувати націю і побудувати незалежну державу, оскільки народ ніколи не буває розумніший від своїх провідників і він не в силі вирішити того, чого вони самі вирішити не можуть. Державу не можна створити без військової сили, якої теж недостатньо. Потрібен легітимний уряд, визнаний усіма соціальними групами, а інститут монарха має надати будівництву держави і нації легітимності.

У роботі відзначено, що праця у державному апараті Гетьманату фактично поставила В.Липинського та Д.Дорошенка в опозицію до своїх партій (Української партії соціалістів-федералістів та Української демократично-хліборобської партії), які вважали Українську Державу витвором реакційних і проросійських кіл, а власне В.Липинського та Д.Дорошенка звинувачували в антиукраїнстві. Зокрема, газета „Нова Рада” переконувала читачів, що послами Української Держави, окрім О.Шульгина, призначено не українців, а газета „Відродження” й поготів назвала працівників українського посольства в Австро-Угорщині зрадниками. Це було обурливо, але попри все, українське посольство у Відні розгорнуло активну дипломатичну діяльність, а сам В.Липинський проявив себе як професійний дипломат і політик, займаючи принципові позиції у вирішенні ключових питань зовнішньої політики України. Одним з таких важливих питань була проблема Холмщини, яка за Берестейським договором мала бути передана Україні. Але Австро-Угорщина, війська якої контролювали ці землі, відкрито дозволяла полякам нищити тут українське національне життя. Після антигетьманського повстання Директорії, яке В.Липинський вважав трагічною помилкою, він продовжував залишатися дипломатичним представником УНР в Австрії, доклавши чимало зусиль для міжнародного визнання нової української влади. Однак його опоненти, використовуючи інформацію про начебто пропольську політику В.Липинського та тенденційне інформування ним Антанти, зніщували рішення департаменту чужоземних зносин МЗС УНР про звільнення всього складу посольства.

Він повертається до розробки теоретичних підвалин українського державотворення і саме в цей час створює концепцію класократичної трудової монархії, яка знаходить практичне втілення в українському гетьманському русі,

ідеологом, творцем і лідером якого упродовж 1920-х років виступав В. Липинський.

У розділі визначено, що монархічний рух пережив складний еволюційний процес. Спроби В.Липинського створити організацію „орденського типу”, яка контролювала б дії гетьмана, керувала його кроками та скріплювала його морально-політичний авторитет, призвели до зіткнення між двома версіями монархізму — конституційною та авторитарною. Ці суперечності вилилися, зрештою, у конфлікт між В.Липинським та гетьманом П.Скоропадським. П.Скоропадський, який у 1918 р. не був обмежений у владі персонально і встиг протягом 1920-х років здобути популярність в українських еміграційних колах, прагнув відігравати роль практичного керівника, що в підсумку призвело до необачних політичних кроків, з якими не міг примиритися В.Липинський, який вбачав у діях П.Скоропадського відхід від ідейних та організаційних засад українського монархічного руху.

Хоча гетьманський монархічний рух був у міжвоєнний період ХХ ст. чи не найбільшою політичною організацією української еміграції, після Другої світової війни він практично згас. В самій Україні він особливої підтримки не мав. Натомість ідейно-теоретична спадщина В.Липинського, на відміну від його практичної діяльності, і досі є в центрі уваги інтелектуалів України.

У третьому розділі – **„Ідейно-теоретична, політико-культурологічна та соціально-практична діяльність В.Липинського в контексті формування української політичної еліти”**- досліджено зв'язок праць В.Липинського з доісторичною та античною політичною думкою, проведено паралель між чотирма фазами розвитку суспільства, дослідженими В.Липинським, які співзвучні з давньогрецькими та давньоіндійськими поглядами: Класократія - Сатья-юга („Золотий вік”); Демократія - Трета-юга („Срібний вік”); Охлократія - Дванара-юга („Мідний/бронзовий вік”); Перехідний період - Калі-юга („Залізний вік”).

В роботі зазначено, що стратегія державотворення повинна включати до себе не лише процеси інновації та модернізації, але й механізми збереження традиційних цінностей (притаманних консерватизму). В розумінні В.Липинського, консерватизм - це утвердження в середині суспільства організованих сил, авторитету, ідейної, моральної чистоти, дисципліни, правопорядку, політичної культури, здатних стати в майбутньому носіями української державної влади. На думку вченого, обов'язковою передумовою успіху у справі побудови незалежної української держави мав бути поворот до українства традиційних консервативних соціальних шарів, які до 1917 р. стояли на ґрунті російської або польської національно-культурної політично-державної свідомості. Шлях до створення української нації пролягає через відродження українського консерватизму у монархічній формі. І особлива роль має належати релігії та церкві. А сучасне українське право розглядає з точки зору його розвитку на основі давніх традицій, звичаєвого права та досвіду державотворення ХХ ст.

У роботі підкреслено, що досліджуючи ідейно-теоретичну та політико-культурологічну спадщину В.Липинського з точки зору використання її результатів у сучасній державотворчій практиці, найбільшу увагу варто приділити його концепції української державності та фундаментальних політологічних категорій: державна самостійність, політична нація, національна ідея, територіальний патріотизм. Зокрема, самостійність він розглядав як перманентну та абсолютну вартість, а побудову української держави - як центральну політичну проблему, стверджував, що можна мати прекрасну територію, але ніколи не збудувати своєї держави, ніколи не стати нацією, доки в її мешканців не виникне жагучого свідомого бажання мати державу і бути нацією.

Відзначено, що ідеї української державності В.Липинського, певною мірою, були відображені в працях таких дослідників як В.Андрущенко, Б.Андрусишин, В.Антонович, В.Бебик, В.Безрідний, І.Белебеха, Л.Білас, А.Білоус, В.Бурдяк, В.Бушанський, К.Галушко, М.Горелов, Ф.Медвідь, М.Михальченко, М.Міхновський, Т.Осташко, А.Пахарев, Ю.Римаренко, В.Резнік, М.Розумний, М.Степико, Ю.Терещенко, В.Ткаченко, В.Туренко, О.Шморгун та ін.

Досліджуючи ідейно-теоретичну спадщину В.Липинського в контексті сучасного державного будівництва в Україні, було проведено загальнонаціональне опитування з метою вивчення структури політичної культури та суспільної свідомості та їх можливої відповідності традиційним консервативним цінностям, які пропагував політолог. Було отримано своєрідний рейтинг ідеологій, які, на думку опитаних, мають лежати в основі сучасного державотворення: **еврорегіоналізм** (формування європейської держави та громадянського суспільства) - 36.5 %; **соціальна демократія** (реформування капіталізму із забезпеченням прав, свобод, соціальної справедливості, перерозподілу світового багатства) - 20.7%; **лібералізм** (забезпечення прав і свобод людини, парламентаризму, вільного підприємництва, обмеження прав держави) - 17.6 %; **консерватизм** (збереження існуючої влади, традиційних національних, соціальних, релігійних, сімейних цінностей) - 9.9 %; **комунізм** (повна заборона приватної власності, диктатура пролетаріату, класова боротьба) - 4.1 %; **соціалізм** (заборона приватної власності, політичної та духовної опозиції – під гаслами „справедливого” розподілу благ і духовних цінностей) - 3.8%; **глобалізм** (формування глобальної держави і глобального громадянського суспільства) - 2.4 %.

Констатовано, що переважна більшість опитаних - 77.0% - вважають себе громадянами України, 12.1% - мешканцями малої батьківщини („свого краю”), 5.0% - громадянами Європи, 3.7% - громадянами глобального світу, 2.2% - громадянами неіснуючого нині СРСР. Визначено, що національність респондентів суттєво впливала на їхню самоідентифікацію. Зокрема, *серед етнічних українців*: громадянами України вважають себе - 83.7%, мешканцями свого краю – 8.9%, громадянами Європи – 2.8%, громадянами глобального

світу – 2.6%, іншими – 2.0%; серед *етнічних росіян*: громадянами України вважають себе лише 48.0%, мешканцями свого краю – 27.3%, громадянами Європи – 15.7%, громадянами глобального світу – 6.1%, громадянами іншої держави – 3.0%; серед представників *інших національностей*: громадянами України вважають себе – 67.6%, громадянами глобального світу – 20.6%, мешканцями свого краю – 8.8%, громадянами іншої держави – 2.9% .

Зазначено, що нині ми маємо відчутну кількість етнічних українців та представників етнічних меншин, які ідентифікують себе більшою мірою за регіональним місцем проживання (приблизно 9%). Варто також врахувати, що 52% етнічних росіян - громадян України не ідентифікують себе як громадян України. Водночас вони більшою мірою прив'язані на рівні суспільної свідомості до рідного краю (27.3%), спільного європейського дому (15.7%) та глобального простору (6.1%), ніж до Росії (3.0%). Досліджені були також й інші аспекти сучасного державотворення, які є цікавими з точки зору психології українства та конкретних форм і методів державного будівництва.

У висновках підкреслюється, що ідейно-теоретична та політико-культурологічна спадщина В.Липинського посідає вагоме місце не тільки в українській, а й у світові політичній думці. Будучи одним з перших фахових українських політологів, хто займався ще й політичною практикою (партійною, дипломатичною і, меншою мірою, державною), він зробив вагомий внесок в теорію політичних еліт (з власним баченням місця, ролі і характеристик аристократії як такої), глибоко дослідив проблеми співвідношення таких важливих політологічних категорій як держава, нація, патріотизм, націоналізм, шовінізм, форма державного правління і т. ін.

Надзвичайно важливими є висновки В.Липинського щодо вагомості ролі в розбудові національної держави таких чинників як ідейно-політичні, морально-етичні та релігійні цінності, територіальний патріотизм. З точки зору системного підходу вагомими є також його висновки щодо встановлення балансу між різними гілками влади.

Особлива роль В.Липинського як українця польської культури розкривається й у тому, що він був одним із перших, хто поставив питання побудови незалежної України, без орієнтації чи то на Російську, чи то Австро-Угорську імперію. Водночас він намагався вирішити питання українського націєтворення через зняття суперечок національного будівництва в рамках монархічного політичного режиму на засадах консервативної ідеологічної моделі розвитку. Зрозуміло, що не все він міг передбачити. В практичній політиці він був достатньо безкомпромісним ідеалістом, котрий мав інтелектуальну перевагу, але, зрештою, поступався в реаліях тим, хто переважав у політичній конкретиці і ресурсах влади (військових, фінансових, організаційних).

Маючи незаперечні заслуги в ідейно-теоретичній сфері, розробці політико-культурних концепцій, В.Липинський зробив вагомий внесок і в становлення вітчизняної школи дипломатії. Незважаючи на нетривале очолювання українського посольства у Відні, результатів його активної

діяльності в умовах того часу вистачає на кілька дипломатичних біографій - з огляду на результативність та ефективність проведеної ним політико-дипломатичної роботи.

На підставі вивчення тривалої дискусії між ним та його теоретичними і політичними опонентами щодо шляху творення нації – держави в Україні, визнано, що практичне життя підтверджує і виправдовує позиції В.Липинського, який писав, що нація в етнічно строкатій Україні формується через створення держави, а не навпаки.

На основі емпіричних матеріалів дослідження сучасних українських реалій в контексті ідей В.Липинського визначено, що монархічна ідея, незважаючи на наявність певних схильностей до авторитаризму, не підтримується достатньо активно широкими колами сучасного українського суспільства. Водночас, як свідчать соціально-психологічні дослідження, певне несприйняття політологом демократичних процедур формування влади, навпаки, не корелюється із домінуючою схильністю сучасного українського суспільства до демократичних технологій формування владних інституцій.

Концепція націєтворення В.Липинського фактично реалізується в суспільному житті українства. А сучасна політична еліта поволі, але набуває більшої цілеспрямованості, впевненості, врівноваженості і рішучості, що створює позитивний політико-психологічний фон для її становлення. Відчувається і потреба в духовному оздоровленні української нації на засадах консерватизму та розвитку традиційних українських цінностей, про які ґрунтовно і переконливо писав цей неординарний політолог і політик. І все це разом свідчить про потужний інтелектуальний потенціал ідейно-теоретичної та політико-культурної спадщини В.Липинського, яка є актуальною і в сучасних умовах українського державного будівництва.

Основні положення дисертації висвітлені у наступних публікаціях:

1. Самойленко О. П. Політологічна спадщина В.Липинського: деякі актуальні уроки для сьогодення / О. П. Самойленко // Освіта регіону. - 2006. - № 2. – С. 137 – 140.
2. Самойленко О. П. Політико-дипломатична діяльність В'ячеслава Липинського: уроки для сьогодення / В. М. Бебик, О. П. Самойленко // Політика і час. – 2007. - № 4. - С.32-35.
3. Самойленко О.П. Третя республіка: державний устрій та ідеологія / В. М. Бебик, О. П. Самойленко, Н. О. Трач // Політичний менеджмент. – 2007. - №4. – С. 3-13.
4. Самойленко О. П. Територіальний патріотизм – передумова державотворення / В. М. Бебик, О. П. Самойленко // Віче. – 2007. - № 7-8. – С.65-67.
5. Самойленко О. П. Про еліту та інтелігенцію (за В. Липинським) / О. П. Самойленко // Модернізація політичної системи України: стан та

- перспективи розвитку: Збірник наукових праць східноукраїнського університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. - С. 169-173.
6. В'ячеслав Липинський – представник української та польської еліти: матеріали конференції [„Europa bez granic: wyzwanie dla oswiaty wielokulturowej”] - Рукі, 2004. – 291 с.
 7. Політичні погляди В'ячеслава Липинського і сучасність: матеріали доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції [„Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття (Сьомі читання пам'яті В'ячеслава Липинського)”], (Луцьк, 15 квітня 2004р.) / Міжрегіональна академія управління персоналом, Волинський інститут імені В.Липинського. – Луцьк: Видавництво „Волинська обласна друкарня”, 2004. – 148 с.
 8. Особливості становлення національної політичної еліти (за В'ячеславом Липинським): матеріали доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції [„Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття (Десяті читання пам'яті В'ячеслава Липинського)”], (Луцьк, 18 квітня 2007р.) / Міжрегіональна академія управління персоналом, Волинський інститут імені В.Липинського. – Луцьк: Видавництво „Волинська обласна друкарня”, 2007. – 208 с.
 9. Значення ідейно-теоретичної спадщини В. Липинського та її вплив на сьогодення: матеріали доповідей учасників VI Міжнародної науково-практичної конференції [„Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики XXI століття (Одинадцяті читання пам'яті В'ячеслава Липинського)”], (Луцьк, 17 квітня 2008р.) / Міжрегіональна академія управління персоналом, Волинський інститут імені В.Липинського. – Луцьк: Видавництво „Волинська обласна друкарня”, 2008. – 193 с.

АНОТАЦІЇ

Самойленко О.П. Ідейно-політична діяльність В.Липинського в контексті формування політичної культури сучасного українського суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2009.

В роботі представлені результати дослідження ідейно-теоретичної спадщини та суспільно-політичної діяльності В.Липинського в контексті становлення світової політичної думки (від античних мислителів – до сучасних дослідників політичної сфери суспільства) та особливостей становлення

сучасної української державності й політичної культури українського суспільства.

Дисертація базується на історико-політичних та теоретико-методологічних аспектах вивчення базових категорій політології: держави, громадянського суспільства, нації, політичного режиму, форми державного устрою, політичної партії, які розглядаються в контексті ідейно-теоретичних та політико-культурних поглядів засновника державницької школи і фундатора українського консерватизму В.Липинського.

В роботі здійснено аналіз концепції класократичної трудової монархії В.Липинського та його поглядів на роль політичної еліти та релігії у становленні української нації та державності через призму його власної практичної політичної діяльності, досліджено на емпіричному рівні особливості ідейно-політичної структури масової свідомості сучасного українського суспільства.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, нація, еліта, політична культура, ідеологія, політична свідомість, класократична трудова монархія, класократія, етнічний і територіальний патріотизм.

Самойленко О.П. Идейно-политическая деятельность В. Липинского в контексте формирования политической культуры современного украинского общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 – политическая культура и идеология. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2009.

В работе представлены результаты исследования идейно-теоретического наследия, общественно-политической и политико-дипломатической деятельности В.Липинского в контексте становления мировой политической мысли (от античных мыслителей – до современных исследователей политической сферы общества) и особенностей становления современной украинской государственности и политической культуры украинского общества.

Диссертация базируется на историко-политических аспектах изучения мировой политической мысли касательно базовых категорий политической науки: государства, гражданского общества, нации, политического режима, формы государственного строя, политической партии, которые рассматриваются в контексте идейно-теоретических и политико-культурных взглядов основателя школы государственности в украинской общественно-политической мысли, основателя украинской версии политического консерватизма В.К.Липинского.

Исследуется позиция В.Липинского относительно решения проблемы формирования украинской нации посредством нейтрализации противоречий в рамках монархического политического режима на основе консервативной идеологической модели развития. Внимание уделено изучению влияния

деятельности В.Липинского на практическую политику украинского общества начала XX столетия, в частности, на формирование и становление монархического движения.

В работе осуществлен анализ концепции классократической трудовой монархии В.Липинского и его взглядов на роль политической элиты и религии в становлении украинской нации и государственности через призму его собственной практической политической деятельности.

Научно-методологической новизной данного диссертационного исследования является осуществление сравнительного анализа мыслительной парадигмы идейно-теоретической и политико-культурной концепции В.Липинского в контексте формирования нации и национального государственного строительства (на основе использования группы общелогических, теоретических и сравнительно-исторических методов) с реальным состоянием структуры общественного сознания и политической культуры современного украинского общества (на основе использования группы эмпирических методов по изучению массового политического сознания и политической культуры).

В диссертации проведен анализ идейно-теоретических, политико-культурологических, историко-биографических, этнокультурных истоков общественно-политической и политико-дипломатической деятельности В.Липинского, которые определили его последовательность в отстаивании собственных взглядов и позиций.

Рассмотрены идеи В.Липинского относительно формирования национальной элиты и ее роли в процессах становления украинской государственности и исследовано их влияние и актуальность в современных условиях эволюционных изменений политической культуры и политического сознания украинского общества.

Диссертация содержит эмпирический материал, полученный в результате проведенного социологического исследования особенностей политической культуры и политического сознания украинского общества в идейно-ценностном аспекте, что позволило составить определенный рейтинг идеологий, которые могут лежать в основе современного государствообразования и быть полезными в дальнейших исследованиях.

Ключевые слова: государство, гражданское общество, нация, элита, политическая культура, идеология, политическое сознание, классократическая трудовая монархия, классократия, этнический и территориальный патриотизм.

Samoylenko O.P. V.Lypynskyy's Ideological and Political Activity in the Context of Modern Ukrainian Society Political Culture Development.- Manuscript.

Thesis for a candidate degree in political science by speciality 23.00.03.- Political culture and ideology - National Pedagogical University of the name M.Drahomanov.- Kyiv,2009.

The thesis presents the results of the research of V.Lypynskyy's ideological and theoretical heritage, his social, political and diplomatic activity in the context of world's political history and peculiarities of modern Ukrainian Statehood and political culture formation.

The dissertation's research is based on historical and political aspects of the world's political thought as for fundamental categories such as state, civil society, nation, political regime, political system, political party, which are analyzed in the context of ideological and theoretical views of V.Lypynskyy, the founder of Statehood and Ukrainian version of political conservatism in Ukrainian social and political thought.

The analysis of V. Lypynskyy's concept of classocratic labour monarchy and his opinion on the role of political elite and religion in Ukrainian nation and state development is made through his own practical political activity; the peculiarities of ideological and political structure of mass consciousness of modern Ukrainian society are analyzed on the empirical level.

Key words: state, civil society, nation, elite, political culture, ideology, political consciousness, klassocratic labour monarchy, klassokratiya, ethnic and territorial patriotism.